

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
חוקת
תמוז ה'תשע"ט ב'ש"ל
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין קדיש דעתיד הנאמר לאחר לימוד תורה שבע"פ, ואימתי אמרו הקדמונים קדיש זה.

השלמה לגבי הקושיא על דברי משנת חסידים בעניין קדיש יתום.

בעניין טעות עניית אמן במי"ם דגושה, וחשיבות שמירת המסורת והקמת תלמודי תורה לילדים כדוגמת ת"ת צאן קדשים.

תשובה לטענות ספר ויצבור יוסף בר שכתב כנגד כמה מחכמי ישראל כגון מהר"י ונה זצ"ל המחזיקים במנהג אמירת קדיש דעתיד.

דברי מרן שליט"א בשבח ארגון "הידברות" בראשות הרה"ג זמיר כהן שליט"א, והתייחסות למכשיר "צופיה" ו"שבע ברכות" עפ"י תשובת חכם שלום כהן שליט"א ראש ישיבת פורת יוסף ונשיא מועצת חכמי התורה.

מעלת התפילה במערת המכפלה שדרכה עוברות כל תפילות עם ישראל, והקשר המיוחד שיש ליהדות ק"ק תימן יע"א למערת המכפלה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 501
קול הלשון – 03-6171031

ניתן עדיין להצטרף למבצע "אלף המגן"!
ולהיכלל בתפילה הנדירה במערת המכפלה,
מפי מרן הגאון הצדיק
רבי יצחק רצאבי שליט"א - פוסק עדת תימן.
מסירת שמות ובקשות לתפילה, *8360

השיעור מוקדש להצלחת כל התורמים עבור התפילה המיוחדת שתתקיים בעז"ה במערת המכפלה אשר בחברון, במבצע הנקרא אלף המגן, על שם הפסוק [שיר השירים ד', ד', אֶלֶף הַמָּגֵן תִּלְוִי עָלַי, אותו מטפח ומכונן ידידנו הרב שילה יגאלי יצ"ו, משקיע את ראשו ורובו בצורך התפילה הזאת, ובחיזוק מוסדות יד מהרי"ץ.

זו הסיבה שחל עיכוב מסויים בהוצאת השיעורים בזמן האחרון, בגלל שהרב שילה השקיע מחשבה רבה ופעולות שונות למען המגבית. ברוך ה' שאעפ"י כן, עתה יצאו שלושה שיעורים חדשים, כן ירבה וכן יפרוץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתם, וימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה, אכי"ר.

בעניין קדיש דעתיד הנאמר לאחר לימוד תורה שבע"פ, ואימתי אמרו הקדמונים קדיש זה.

כך היא לשון רבינו הרמב"ם בסוף ספר אהבה וסדר התפילות, נוסח הקדיש. יתגדל ויתקדש שמייה רבא. בעלמא די ברא כרעותיה, וימלוך מלכותיה, ויצמח פורקניה, ויקרב משיחיה, ויפרוק עמיה וכו'.

אח"כ הוא מביא עוד שני סוגי קדישים, סך כולם שלושה. הקדיש האחד הוא הרגיל, ומכונה בדרך כלל בשם חצי קדיש, כי הוא אינו דומה לקדישים האחרים שמוסיפים עליהם תוספות, כגון תתקבל או משהו אחר, לכן הוא נקרא לעומתם בשם חצי קדיש. ובספרים לשעבר יש המכנים אותו בשם קדיש זוטא, או קדיש חסר.

כל אלו הם לכאורה לשונות בעלמא, כיון שבעצם קדיש זה הוא העיקרי, ואדרבה כל ההוספות אינן מעיקר הקדיש. אולם יכול להיות מאידך שקדיש דרבנן הוא העיקרי, והקדיש הנ"ל הוא קצר לעומתו.

לענייננו חשוב לדעת עכ"פ, כי כלפי שאר הקדישים, הקדיש עד לעילא, מכונה חצי קדיש.

ממשיך הרמב"ם להביא את קדיש תתקבל, הנקרא קדיש בתרא, כיון שהוא נאמר בסוף התפילה, ומזכירים ואומרים בו, תתקבל צלותכון ותתעביד בעותכון. הוא נאמר בסיום התפילה העיקרי, ומה שנוסף בחלקי התפילה לאחר מכן, אינו ממנהגי הקדמונים. לכן מי שטרוד, רשאי לצאת אחר קדיש תתקבל.

וזה לשון הרמב"ם, קדיש בתרא. כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפילה, שאינו אומר אחריו כלום, אלא כל העם שומעין אותו, ויוצאין ונפטרין, נהגו העם כולם להוסיף בסופו נוסח זה. תתקבל צלותכון ותתעביד בעותכון וכו'. הרמב"ם מדגיש שהתוספת הזאת היא ממנהג, ואינה מעיקרי התפילה.

דיברנו [שיעור מוצש"ק שלח לך ה'תשע"ט] בשם מהרי"ץ שכתב זאת משם מהר"ם אלשיך, שהקדיש נתקן על ידי אנשי כנסת הגדולה. גם בגמ' [ברכות דף ג'] מוזכר הנוסח ההוא בזה"ל, בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר, אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. מוכח שהקדיש לא נתקן בדורות האחרונים, וכל השאלה אינה אלא רק מתי הקדיש נתקן בדיוק.

לגבי הקדיש השלישי הנקרא קדיש דרבנן, הרמב"ם לא מזכיר שהוא ממנהג בעלמא, ומשמע ממילא שהוא מעיקר הדין. וזה לשוננו, קדיש דרבנן. כל עשרה מישראל או יתר, שעוסקין בתלמוד תורה שעל פה, ואפילו במדרשות או בהגדות. לאו דוקא לימוד הגמרא, או עניינים הנוגעים לדיני התורה, כגון מכילתא, ספרא וספרי, אלא אפילו ספרי האגדות. המדרשות אלו מדרשי ההלכה הנ"ל, בהן לומדים הלכות מפסוקי התורה ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, וכדומה, או אפילו הלכות מדרבנן שהסמיכום לפסוקים. והאגדות

שערי יצחק – השיעור השבועי

הנני מחזיק בעת בצילום כת"י מהר"י בשירי זצ"ל, משנת ה'ת"ז, שם רואים שנוכר קדיש דעתיד הנקרא קדיש דרבנן, רק אחרי מסכת אבות הנקרא לאחר מנחה של שבת. וכ"ה בשאר התכאליל כת"י הישנים. במקום זה הם העתיקו את לשון הרמב"ם בזה"ל, כל עשרה מישראל או יתר שהיו עוסקין בתלמוד תורה שעל פה, ואפילו במדרשות או בהגדות, כשהן מסיימין, אומר אחד מהן מעומד הקדיש בנוסח זה. יתגדל ויתקדש שמה רבא. דעתיד לחדתא עלמא וכו'. על ישראל ועל רבנן וכו'.

רואים עכ"פ בבירור שקדיש 'יהא שלמא' הידוע אצל האשכנזים והספרדים, ונאמר אצלם אחרי פסוקים, איננו בנמצא בנוסחאות שלנו. וגם אין קדיש דרבנן המסיים בפיסקת 'על ישראל ועל רבנן' בלבד, אלא תמיד מתחילים בו בנוסח דעתיד, ומסיימים על ישראל ועל רבנן.

משא"כ בנוסחאות שאר עדות ישראל, אומרים קדיש דרבנן על תורה שבע"פ, בו מתפללים על לומדי התורה, ואין קדיש דעתיד בתוך התפילה. קדיש דעתיד למנהגם נמצא רק לאחר קבורת המת, אז מתחילים בנוסח דעתיד, ומסיימים, תתכלי וכו', ולא מסיימים על ישראל ועל רבנן, כי הוא לא שייך שם. האבודרהם מוסיף לאמרו גם בתשעה באב, כדי להתפלל על בניין בית המקדש, שכן מוזכר בתוכו, 'ולמבני קרתא דירושלם'. ובדורות האחרונים הוסיפו בעדות האשכנזים קדיש דעתיד בסיום מסכת, וכמובא בגמרות הנדפסות אחר הסיום.

אלא שמצד שני אפשר לראות בסידור רב סעדיה גאון, שם הוא מזכיר אחר לימוד תורה שבע"פ רק את קדיש דעתיד, בלי להוסיף את נוסח על ישראל ועל רבנן, וגם הוא לא גורס שתקבל צלותכו.

הן, כגון מדרש רבה ותנחומא וכיוצא בהן, שאינן נוגעים לדינא.

כל אלו נקראים תורה שבעל פה. על תורה שבכתב הרמב"ם לא מזכיר שיאמרו קדיש. אם היו צריכים לומר קדיש על פסוקים, היו צריכים לכנותו "קדיש דאורייתא". ואמנם כן נזכר באחד מספרי הגאונים.

מסביר הרמב"ם מתי ואיך אומרים קדיש דרבנן, כשהן מסיימין, אומר אחד (מהן) קדיש בנוסח זה. יתגדל ויתקדש שמה רבא. דעתיד לחדתא עלמא, ולאחאה מיתייא, ולמיפרק חייא, ולמבני קרתא דירושלם, ולשכללא היכלא קדישא, ולמיעקר פולחנא נוכראה מן ארעא, ולאחאה פולחנא די שמה, לאתריה, בזויה וביקריה, וימלוך מלכותיה, ויצמח פורקניה, ויבע משיחיה, ויפרוק עמיה וכו'. בקדיש דעתיד הרמב"ם גורס 'ויבע', וכן עיקר. משא"כ בקדישים הראשונים שהוא גורס 'ויקריב משיחיה'. על רבנן, ועל תלמידיהון, ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין באורייתא, די באתרא הדין, ודי בכל אתר ואתר וכו'.

שאלה מהקהל: מדוע לומר ויבע משיחיה?

תשובת מרן שליט"א: פירושו הוא, ויחיש משיחו. זו הגירסא המדוייקת, וכן היא גירסת הקדמונים. גם מהרי"ץ מביא את זה בעץ חיים. אבל כן הוא רק בקדיש דעתיד, כי הוא נאמר אחרי לימוד תורה, ומבקשים בזכות לימוד התורה לזרז את הגאולה.

אלו הם שלושת הקדישים שמביא הרמב"ם, וכך גירסת אבותינו מימי קדם. אמנם, בנוסחאותיהם נוסח הקדיש דעתיד לא היה בתוך גוף התפילה, כיון שבדורות הראשונים לא היו נוהגים לומר פיטום הקטורת בתפילת שחרית, ולא פרק במה מדליקין בערבית של שבת, וגם לא פרק איזהו מקומן.

נמצאנו למדים שלוש דעות. לפי הנהוג כיום בעדות אחרות, קדיש דרבנן הוא רק בתוספת על ישראל, לפי רס"ג קדיש דרבנן נפתח רק בנוסח דעתיד, והרמב"ם מביא את שניהם גם יחד, וכן הוא מנהיגנו.

כשאומרים בקדיש דרבנן, על ישראל ועל רבנן, לא מתכוונים על חז"ל, אלא על חכמי הדור בזמנינו, שהם מורי התורה, וגם על תלמידיהם, וכן על כל אותם העוסקים בתורה, ידי באתרא הדין, ודי בכל אתר ואתר. בזכותם ממשיכה ידיעת התורה, האמונה וההשקפה הנכונות מתחזקות בעם ישראל.

אבל לכאורה תמוה בדעת הרמב"ם, מהו העניין, להוסיף דעתיד בקדיש דרבנן? מה הקשר שלו ללימוד התורה? ובפרט יש להקשות על דעת רס"ג, שהוא גורס רק דעתיד, מה השייכות שלו דוקא לתורה?

מה"ר יצחק ונה זצוק"ל, בפירושו לסוף מסכת אבות האיר את עינינו בזה נדפס בספרנו מילי דאבות, דף ר"ז, וכתב בזה"ל, נהגו לקרות בכל שבת פרק אחד, ולסיים בר' חנניא בן עקשיא, ואומרים קדיש, מפני שנהגו לסיים בו. שאין אומרים קדיש על המשנה. קדיש זה תוספת חשיבות, כיון שנאמר על האגדה, ר' חנניא וכו'. אמנם הדבר טעון הסבר מצד עצמו, ואכמ"ל.

הרחבנו כבר שם, ובמקומות נוספים. והוא הנקרא קדיש דרבנן. וזה פירושו. אומרים אותו אחר הקריאה בתורה שבעל פה, לפי שבשמזכירים שמות החכמים, ר' פלוני אומר כך, שפתותיהם דובבות בקבר, הדא הוא דכתיב, 'דובב שפתי ישנים'. כיון שמזכירים שמותיהם בתוך כדי הלימוד, כגון רבי יהודה אומר כך, רבי יוסי אומר כך. הגאונים רב האיי ורב שרירא סוברים כך, והרמב"ם אומר אחרת. מזכירים את שמות חכמי ישראל, ראשונים ואחרונים, וכשמזכירים אותם, הרי אומרת הגמ' בכמה מקומות 'יבמות דף צ"ז. ובכורות דף ל"א: סנהדרין דף צ"ב, ששפתותיהם דובבות,

דהיינו ממלמלות, בקבר. משם הם אומרים אתנו ביחד את מה שאומרים אנחנו בשמם.

מכח זה אומר מהר"י ונה, שהמתים אומרים, שמא הוא עת תחיית המתים. אולי עכשיו צריכים לקום. ולכך אנו אומרים אחר הקריאה, דעתיד לחדתא עלמא ולאחאה מיתיא, כדי לקרר דעתם. בכך אנחנו מרגיעים אותם, שעוד לא הגיע הזמן, אבל אל תדאגו, אל תצטערו, ובעז"ה עוד תחיית המתים תגיע.

מוסיף מהר"י ונה לבאר את נוסחת הקדיש, ויבע, לשון וימהר. כמו ז'אנחנו ניחלץ חושים, תרגום נזדרז מבעין. רואים בדרך אגב שמהר"י ונה גרס גם כן, ויבע.

צריכים להוסיף נקודה צדדית. כבר לפני מאות בשנים אומרים נוסח דעתיד, אך אין לי ידוע לי בדיוק ממתני, ומיהו שייסד את הנוסח. שייך אפילו שחז"ל בעצמם תיקנוהו. עכ"פ יש לשאול, הנה המתים שומעים זמן רב שאומרים איזה דבר שמועה מפיהם, וכיון ששפתותיהם דובבות בקבר, מקווים אולי הגיע עת התחיה. לבטח הם חשבו זאת פעמים רבות, מאה שנה ומאתיים שנה וכו'. האם הם עדיין לא התייאשו? כל כך הרבה פעמים הם שומעים זאת, ועדיין חושבים על תחיית המתים?

התשובה היא, שרמוז בזה מוסר השכל. לא להתייאש. המתים אינם מתייאשים. גם היום, וגם מחר, עד שייגאלו. אנחנו מאמינים באמונה שלימה, 'אם יתמהמה חכה לו'. בכל פעם הם מתעוררים ואומרים, אולי עתה, ואולי עתה. לא נרגעים, ולא נופלים ליאוש. כך הם המתים, וממילא יש ללמוד זאת גם אלינו.

קדיש דרבנן, שבעיקרו הוא נוסד בתורת תפילה אחרי לימוד תורה שבע"פ, ממתני שנהגו לייחד קדישים מיוחדים ליתומים, נתכנה קדיש זה בשם קדיש דעתיד. על כך אומר מהרי"ץ בפירושו עין חיים דף פ"א: כך, נוהגים לומר יתגדל

העולם, להקל מעליהם את הדין, מה שמוגדר כצינון אש הגיהנם. דיברנו על כך בעבר.

ממשיך מהרי"ץ בזה"ל, ובזהר פרשת נח בתוספתא דף ע"ב ע"ב זה לשונו, ובכל זמני דאמרי ישראל אמן יהא שמייה רבה, קוב"ה אתמלי רחמי וחייה על כולא, ורמיז למלאכא דמונא על תרעי דגיהנם וכו', ורווחין לון שעתא ופלא וכו', ע"ש. בזכות הקדיש, מרוויחים להם, דהיינו נותנים להם רווח והצלחה, מנוחה למשך שעה ומחצה.

שאלה מהקהל: רואים מהזהר כי לאו דוקא קדיש דרבנן?

תשובת מרן שליט"א: אכן, לכאורה מוכח כי כל הקדישים מועילים. וכן מכל המדרשים שעסקו בנושא. האר"י קבע ואמר שהקדיש האחרון דוקא הוא יהיה מיוחד ליתומים. כי מלפני האר"י, משמעות כל הראשונים שאין שום הבדל בין הקדישים, וגם למשל הקדיש שלפני ברכו, אחר ישתבח, גם הוא מועיל לנפטרים, משום שגם שם הם עונים יהא שמייה רבא. כבר הרחבנו על הנושא בשיעור [מוצ"ש"ק שלח לך היתשע"ט].

לגופו של עניין, הרמ"א [סימן קל"ב סעיף ב'] גם הוא אומר כמו האר"י שהיתומים יאמרו קדיש בתרא, כי האחרון הוא מעלה את כל התפילה, אבל ההבדל ביניהם הוא, שהאר"י מדבר על הקדיש לפני עלינו לשבח, והרמ"א מדבר על הקדיש אחרי עלינו לשבח. מובן שהאר"י לא היה הראשון ממש בזה, אך כנראה באמצעותו הדבר התפרסם והתקבל בכל הקהילות.

הטעם שהקדיש הוא מעלה את כל התפילה, מכיון שסדר התפילה נקבע והולך לפי העולמות העליונים שסימנם אבי"ע. אצילות, בריאה, יצירה, ועשייה. תפילת שמונה עשרה כנגד האצילות, וכן הולך מהסוף, שהוא עולם העשייה, להתחלה, שהיא האצילות. ברכות

וכו', על פי הרמב"ם ז"ל שכתבנו לעיל. וכן כתב סדר היום דף כ"ז ע"א. ממש מעניין שמה"ר משה בן מכיר גם הוא גרס כן, ממילא מוכח שאמירת קדיש דעתיד היתה נהוגה בעבר גם בקהילות אחרות. מהר"ם בן מכיר היה גר בכפר "עין זיתון" הסמוך לצפת, וז"ל, כפי שמביאו מהרי"ץ, ואחר הלימוד יאמר קדיש דרבנן, והוא דעתיד וכו'. ונקרא קדיש דאגדתא, והוא אחד מהדברים שהעולם מתקיים עליהם, כמו שאמרו בגמרא, אקדושה דסדרא, ואאמן יהא שמייה רבה דאגדתא, עלמא מתקיימא וכו' יעו"ש. גמרא זו ידועה, בסוף מסכת סוטה [דף מ"ט ע"א]. מוכח שגם בעל סדר היום גרס את הנוסח דעתיד, הלכה למעשה.

לפי הנראה מן הספרים עוד, כן היה נהוג גם בכל קהילות המוסתערבים, אלו הם הקהילות הוותיקות מארץ ישראל ומהמזרח. ונמשך המנהג עד שהגיעו הספרדים, היינו אותם המגורשים מספרד, כי הם הביאו עמם מנהגים אחרים קצת, עד שבסופו של דבר גברו הנוטפים על הזוחלים, והשתנה המנהג. ועוד הרבה מנהגים כיו"ב. אך כאמור, נהגו בעבר בארצות המזרח לומר קדיש דעתיד, ככתוב במפורש בספר סדר היום, ועוד ספרים, וכפי שאומרים הרמב"ם ורס"ג.

מוסיף מהרי"ץ, ואם יש יתום על אביו ועל אמו, אומר הוא קדיש זה, והוא נקרא קדיש יתום, לפי שנהגו להניחו ליתומים לאמרו. וכן מפורש להאר"י ז"ל, הובא בספר משנת חסידים, וז"ל, ואחר כך יאמר קדיש יתום, וברכו, ואח"כ עלינו לשבח וכו' ע"ש.

וכן כתב בספר מ"י דף ק"נ ע"א, שזה הקדיש הוא נקרא קדיש יתום, וסגולתו לצנן הגיהנם על כל מיתו עולם וכו', ע"ש. ספר מ"י, קצת קשה לשער ולפענח מי הוא, אבל היודע ובודק רואה כי הוא מעבר יבוק. לפי דבריו, הקדיש אינו מועיל על אביו ואמו לבדם, אלא גם לכל מתי

השחר וכו' הם בעולם העשייה, שהוא עולם החיים שלנו, אחר כך הזמירות, יצירה. יוצר וקרית שמע, בריאה. ואח"כ שמונה עשרה, אצילות. זהו אבי"ע הפוך. ואחרי שמונה עשרה ממשיכים בסדר ישר, כי מורידים את השפע לעולמות שלנו, לכן מתחילים באצילות וכו'. כך נותנים כח לקדיש היתום להעלות את הכל, כי נמצאים כבר למטה, בעולם העשייה דפה.

סדר העולמות אבי"ע, אינו ידוע לרבים בדרך כלל אצלינו. מאידך, בסידורי הספרדים הוא מובלט. אצל הספרדים, הקבלה בולטת עוד יותר בחוץ, ניכרת יותר לעין. דורשי רשומות אומרים, ספר"ד בראשי תיבות, סוד, פשט. מקדימים את הסוד לפני הפשט...

אמנם אעפ"י שהדבר לא היה ידוע כל כך אצלינו, במקום אחד מבריק זאת מהרי"ץ ותכלאל עץ חיים, ח"א דף י"ז ע"ב, על הפסוק [תהלים פ"ד, ה'] אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ, עִזָּד יְהַלְלוּךָ סֵלָה. וזה לשונו, אשרי יושבי ביתך עוד. ראשי תיבות אבי"ע, והם ארבעה עולמות. והכוונה, לחברם אחד אל אחד על ידי תפילתנו הראויה (טהרת הקודש). תפילה ראויה היינו תפילה כסדרה, ולא אחת למעלה ושבע למטה...

במקום נוסף מדבר מהרי"ץ עוד על קדיש דעתיד, בליל שבת [דף ק"ג ע"ב], וזה לשונו, המנהג קדמון לומר קדיש דעתיד, מפני פרק במה מדליקין שסיימו בו עתה, וכמו שכתבנו לעיל בקדיש דקודם עלינו, דאמרינן דעתיד אחר משנה או אגדה.

ותרתי בלבי, ואראה שמכל שכן עתה, בעת ובעונה הזאת שבת קודש, אשר היא רומזת לעולם העתיד, שראוי לומר קדיש דעתיד אשר הוא רומז לעולם העתיד גם כן, וכמו שאמרו במדרש, ה' ברד ינחנו, נחהו אין כתיב כאן, אלא ינחנו, זה יהיה לימות המשיח. וכן תרגם אונקלוס, י"י בלחודיהון עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד לחדתא.

והדברים פשוטים מאד. אלא שהוכרחתי, בעבור ששמעתי דברים בדויים שאין לאמרו אלא בתשעה באב, ואין בהם ממש.

בזמנו של מהרי"ץ התחילו החיכוכים והמתחים מצד נוסחאות הספרדים. בעיקבותיהם היו שטענו כי רק בתשעה באב יש לאמרו, כי בן הוא בסידוריהם, אבל ידוע שמהרי"ץ הוא מעמיד את מנהגי הקדמונים, ואומר כי אין קשר, ופשוט שעל אף שהאבודרהם סובר כך, אין זה נוגע אלינו, כי מנהגינו מדורי דורות לומר קדיש דעתיד בכל יום.

בהמשך [בדף פ' פ"א] מסביר מהרי"ץ, מדוע דוקא הקדיש הוא זה שעוזר למתים, וניתן לעיין בפנים, כי אין כאן מקום להאריך.

רק צריך להעיר שבכתה"י של מהרי"ץ נוסף פיסקא שלא נדפסה בשום מהדורא. ונמצאת רק בצילום מכת"י קדשו שבהוצאת קרואני.

כתוב בזה"ל, ומצאתי בספר הכוונות שהקשה, דא"כ בט"ז קדישים, יורוחו כל היום שהוא כ"ד שעות. כיון שלמדנו כי הקדיש מרווח לרשעים שעתא ופלגא, א"כ יוצא שמרוב הקדישים הנאמרים בכל יום, שעולים יותר מסך ט"ז קדישים, מרוויחים לכל הרשעים בגיהנם. כבר אמרנו שאין הכרח לקדיש יתום בדוקא, אלא גם לכל קדיש. ומצוי גם שכמה יתומים יאמרו קדיש יתום, או אם מישהו יוסיף הרבה קדישים כגון אחרי לימוד תורה, וכל אחד נותן מנוחת שעה וחצי, סך הכל "מכוסה" הנפטר למשך שעה ומחצה, כביכול אין לו גיהנם. היתכן?

אמנם, הוא לא מבאר בדיוק מה הוקשה בעיניו, ובהמשך נבאר זאת בס"ד, אבל גם עתה מובן שמהרי"ץ בשם שער הכוונות סובר שהדבר אינו מתקבל כלל על הדעת. צריכים להתעמק ולהבין זאת עוד יותר, אבל עתה נקרא את דברי מהרי"ץ כלשונם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

[שמות כ"ה, ט"ז], רבוע יִהְיֶה כְּפֹל, ותרגם אונקלוס, מרובע יהי עיף. נמצאו סה"כ שמונה מדורים, ומי שמתחייב בשבעת מדורי גיהנם, נמצא בכל מדור במשך חודש וחצי. ומה שאומר הזוהר, שעתא ופלגא המכוון הוא למדור השביעי. [ואף שיוצא בעצם שהמדור השביעי הוא שלושה חדשים, אבל קוראים לו שעתא ופלגא. זה דבר הצריך ביאור].

מקודם נשאלה השאלה, אם כן נתבטל הגיהנם לרשעים? התשובה היא שהקדיש מכפר רק על עוון שלא חששו לענות אמן.

הלכך, הגם שדיברנו בזמנו שדברי המשנת חסידים הללו תמוהים לכאורה, כי מן כל המדרשים, ומכל מאמרי חז"ל, נראה שהקדיש מועיל לכל העוונות, ואפילו על אותו רשע, שעבר על כל התורה כולה, ובכל זאת כשבנו אמר עליו קדיש, כתוב שהוא ניצול מדינה של גיהנם. אפילו הכי, מעתה צריכים לבחון מחדש את כל חמשת התירוצים שהרחבנו עליהם.

האמת היא שמקור השאלה והתשובה, הם ממהר"ח ויטאל בעצמו, ולכן לא פלא שהם חסרים בספר שער הכוונות, שם החידושים הם מאת רבינו האר"י.

בספר ש"ע הזוהר [דף עד"ר] כתב בזה"ל, הנה הרמ"ק ז"ל מפרש, שמה שכתוב בזוהר כאן ורווחין לון שעתא ופלגות שעתא, הכוונה היא שאמירת קדיש אחר מועיל לשעה וחצי. וכמו שכתב בספרו אור יקר שם בכרך ד' עמוד ל', ודל שעתא ופלגות שעתא, מכאן שהרחמים המתעוררים על ידי הקדיש הוא שיעור שעה וחצי שעה, שהם שעה אחת התפארת, וחצי שעה מלכות וכו'.

ובספר כתם פז פירש כמו שפירש הרמ"ק ז"ל, אבל בטעם הדבר פירש בדרך אחר וכו'. מחבר הספר כתם פז הוא מה"ר שמעון לביא, וגם הוא פירש דלא כמהר"ח ויטאל. וכמ"ש שם וז"ל,

אחר שמהרי"ץ הביא את הקושיא בשם ספר הכוונות, כתב בזה"ל, ותירץ, ששבעה מדורים יש בגיהנם, והתחתון הוא כפול ונקרא ארץ עיפתה, ונמצא שהם שמונה. והשנה היא י"ב חדשים, לח' מדורים דגיהנם, וכל אחד כנגד חודש וחצי, ולמדור התחתון יורדים אותם שאין חוששים לענות אמן, ומהדין שנידונים בזה המדור נמלטים בזכות עניית קדיש, ולא משאר הדינים שבשאר המדורות, שאם כן אין גיהנם, עכ"ל, ומביאו בספר מקדש מלך דף ס"ב ע"א.

מה שמהרי"ץ כתב פה בשם ספר הכוונות, הנה הוא כמו שכתוב בספר משנת חסידים שהבאנו כבר. אם כן איפוא, המקור נמצא. הרב משנת חסידים לא כתב את החידוש הזה מעצמו. מי שלומד את הספר משנת חסידים, ולומד גם את ספרי הקבלה הנפוצים בזמנינו, לא יבין כל כך מהיכן הוא הוציא את דבריו.

הסיבה היא משום שכיום נפוץ בציבור יותר הספר שער הכוונות, אבל ישנו גם את החיבור הנקרא "ספר הכוונות", ואותו לא מקובל ללמוד בזמננו כל כך, קשה להשיגו. כי שער הכוונות נחשב למדויק יותר, משום שהוא מועתק מכתבי האר"י כפי שנדפסו יותר מאוחר, כיון שבזמן הראשון העלימו אותם. לפני כמאתיים או שלוש מאות שנה, בתקופת מהרי"ץ ומהר"ר עמנואל חיריקי, היה נפוץ ספר הכוונות.

הם מחולקים לשנים, ספר הכוונות ושער הכוונות. זו גירסא אחרת מכתבי האר"י, ושם מובאת התוספת הזו.

לכאורה פשטות הדברים, הגם כי הם נשמעים תמוהים, שמבואר בספר הכוונות, כי מה שכתוב בזוהר ורווחין שעתא ופלגא, אין הכוונה לשעה ומחצה כפשוטם, אלא לחודש וחצי. הרי בגיהנם יש שמונה מדורי גיהנם, ששה מדורות, והמדור השביעי הוא כפול. מפני כן הוא מכונה ארץ עיפתה, כמו שאומר הכתוב

שירויחו שעה וחצי שעה, שהוא שיעור זמן התפילה שמתפללים ישראל, עכ"ל כתם פז שם.

אמנם, לא ברור כל כך מה שהוא העלה, שמתפללים במשך שעה וחצי, וכי התפילה נמשכת שעה וחצי? על איזו תפילה הוא מדבר? יתכן אמנם שהם היו מתפללים באריכות רבה, אבל במנחה וערבית, על אף כל האריכות, לא יתכן שהם יימשכו שעה וחצי. דהיינו כל אחת מהן. אולי הכוונה היא לשחרית, מנחה וערבית ביחד, כל אלו במשך שעה וחצי.

שאלה מהקהל: אולי הוא מחשיב גם את הקרבנות?

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות, אבל מה תגיד על ערבית. משמע שהוא מתכוון לשלוש תפילות.

בהמשך הביא הש"ע הזוהר בזה"ל, בספר יש שר (בדיני הקדיש והקדושה סעיף ו' בפירושו שם, פירש גם כנ"ל, ובטעם הדבר), פירש בדרך אחר, וכמ"ש שם וז"ל, שעתא ופלגות שעתא, פירוש כל זמן שמתעורר החסד והרחמים שהוא שיעור שעה וחצי, כי שלש שעות הם כלולים בעטרת (בחנית מלכות) מג' קוים, דהיינו שעה מקו החסד, ושעה מקו הדין, ושעה מקו הרחמים. ולפי שקו הרחמים כלול מחסד ודין, לכן נוטה חצי שעה ממנו אל החסד, וחצי שעה אל הגבורה.

כוונתם אינה ברורה כל כך, אך לענייננו יוצא שהם סוברים שהקדיש מועיל לרשעים למשך שעה וחצי כפישוטו.

מביא בעל ש"ע הזוהר את דעת החולק, אבל רבינו מוהר"ח ז"ל חולק עליהם, והוא מפרש דמ"ש בדברי הזוהר, ורווחין שעתא ופלגות שעתא וכו', הכוונה היא על מדור אחר שבמדורות הגיהנם, שנקראת שעתא ופלגא.

וכמ"ש בפירושו על הזוהר (מובא בספר אור החמה) וז"ל, ואמרו, ורווחין לון שעתא ופלגות שעתא, הנה צ"ע, למה בא מספר הזה שעתא ופלגא?

עתה תשמעו את השאלה בחזק, כפי שהציעה מהרי"ץ מקודם בקצרה, בשם ספר הכוונות. וגם כי אם בכל זמנא דאתיבו ישראל, רווחין לון שעתא ופלגא, אם כן ששה עשר קדישין שיאמרו ישראל בכל יום, יתבטל דין גיהנם מן העולם לגמרי.

וזה אין השכל סובלו ודאי, כי יסורין של גיהנם הוא תרופה אל הנפש ורפואה אל חליה כנודע. שואל מהר"ח ויטאל, לא שייך שהגיהנם יתבטל. כי אם לא הוא, כיצד תיתקן נפש האדם?

זאת היא תמיהת מהר"ח ויטאל.

אעפ"י כן, הנני מרשה לעצמי, בהורמנותא דמהר"ח ויטאל קדוש ה' מכובד, לא לעורר ולשאול, אלא להרחיב את הדברים במעט, מה טמון בשאלה, ולהסביר ממילא את אותם המפרשים אחרת, כיצד הם הבינו. עכ"פ אולי.

תמיה מהר"ח, הגיהנם לא נועד לנקום ברשעים, כביכול רצון הקב"ה שאותם החוטאים, יסבלו, וישרפו, ויהיה להם צער איום ונורא, בכדי שיפחד אדם מלעשות עבירות. לא זו הנקודה. מטרת הגיהנם היא בשביל לטהר ולזכך את הנפש, ממילא טוען מהר"ח ויטאל, אי אפשר לבטל את הגיהנם. אפילו שהקדיש הוא זכות בשבילו, מי יתקן וינקה את נשמת החוטא מחטאו? כיצד הוא תוכל לעלות ולהתעלות ממדרגה למדרגה? איך אח"כ היא תוכל לקבל את חלקה בעוה"ב, בעוד היא מלוכלכת בחטאיה.

לכן מהר"ח אומר שהשכל אינו סובל זאת.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מהרח"ו הוא מגדולי חכמי הקבלה, ואעפ"י כן הנני מרשה לעצמו לטעון זאת, משתי סיבות, האחת, מפני שהבנתי כי אין דברים אלו משמו של האר"י, אלא מסברת מהרח"ו מדנפשיה. וגם מסגנון הצעת דברי החיד"א, כפי שהביאם בספר ש"ע הזוהר בהמשך בזה"ל, עיין מ"ש מו"ה החיד"א ז"ל בספר נצוצי אורות (אות ה') וז"ל, אמנם הרמ"ז הקשה על מהרח"ו ושייר דרך לעצמו והאר"יך מאד עיי"ש. והרואה יראה שיש להשיב על קושיותיו, עכ"ל. מצורת המשא ומתן ביניהם מוכח שמקור החידוש אינו מהאר"י. אם האר"י היה בעל השמועה, והוא הרי הוא ידע את הדברים בשרשם, ממילא אין מקום לדון בהם. כשהוא אומר, הוא יודע את מה שהוא אומר, ודי בזה. אין מקום לקושיות ותירוצים. אך פה נראה שמהרח"ו מעצמו אומר כך, לכן הרמ"ז מאידך חולק עליו והולך במהלך אחר. והחיד"א מחליט לקיים את דברי מהרח"ו, כי אפשר לתרץ את קושיותיו. משמע שישנו מקום לדון בדברים, ואין חייבים לקבל זאת כדבר ברור ומוחלט.

גם אמרנו כי הרמ"ק שהוא מגדולי המקובלים סובר שלא כמהרח"ו. ואמנם הוא היה עוד לפני האר"י. אבל גם הכתם פז והרמ"ז פירשו כפישוטו. אמנם החיד"א מצדד כפי מהרח"ו, וכתב בספר ברכי יוסף [שירי ברכה יורה דעה סימן שעו אות ז'] כך, רבים נהגו לצוות לבניהם לומר ח' קדישים ביום, משום מ"ש בזהר הקדוש (ח"א דף סב ב) דהקדיש מועיל לשעתא ופלגא. ולהכי יאמרו ח' קדישים, להציל ליי"ב שעות. אינני יודע מה יהיה עם הלילה, אבל לפחות שתים עשרה שעות הוא נח. אמנם רבינו מהרח"ו זצ"ל גלה סודו, שכונת שעתא ופלגא אינו כפשוטו, אלא מדרגה בגהנם שנקראת שעתא ופלגא. משמע ממה שכתב החיד"א, גלה סודו, דהיינו שהחולקים לא הבינו את פשט הכוונה, כי שעתא ופלגא אינו כמשמעו.

בספר מנחת יהודה, רוחות מספרות, שחיבר מה"ר יהודה פתיה, שם מובאים ההתעסקויות שלו עם אותן הנשמות ותיקוניהן וכו', וכתב ששאל את הבי"ד של מעלה, הרי יש נפטרים שהינו לומד לעילוי נשמתם משניות, כי משנה אותיות נשמה, וכן הוא לומד זוהר וכיוצ"ב, ועל ידי זה מפחיתים לאותם הרשעים את סך העונש שנגזר עליהם. נניח שגזרו עליהם גיהנם וכף הקלע למשך חמש שנים, על ידי הלימוד מורידים לו לשתי שנים. ואם נגזר עליו שתי שנים, מורידים לו לשנה, או לחצי שנה. ודרש מהמרום תשובה, אולי על ידי הלימוד שלו, הוא מבטל את גזירת הבי"ד? שאם כן, אזי חס ושלום, לא על מנת כן הוא עשה, ויימנע מכאן ולהבא. הוא לא רוצה לבטל את גזירת הבי"ד של מעלה.

מספר מה"ר יהודה פתיה, בי"ד של מעלה השיבוני ואמרו, אין לנו מטרה לנקום ברשעים, שהנשמה תסבול, אלא כל מטרתנו היא לכבס אותה מן כתמיה. כמו בגד מלוכלך שהוא טעון ניקוי, על ידי הכאה וכו', כידוע גם היום מאופן פעולת מכונת הכביסה, כן הוא הגיהנם. על ידי ההכאה וכו' מתנקים כל העבירות. לכן סיכמו ואמרו, לנו יש את הדרכים שלנו, כגון כף הקלע, בה זורקים את החוטא מסוף העולם ועד סופו, וכן כל היסורים שישנם, כשריפת הגיהנם וכו' וכו', ועל ידיהן מתנקה הנשמה. אבל אתה, מהר"י פתייה, יש לך דרכים אחרות לניקוי וזיכוך הנשמה. לא איכפת לנו, כי התוצאה לבדה היא שחשובה לנו.

אם כן יש לחזור לעניין הקדיש, ולומר, אולי גם הקדיש פועל את אותה הפעולה. הקדיש אינו מרוויח להם זמן שעה וחצי רק שישבו בשקט, אלא שהוא פועל ממש לטהר את הנשמה. הדברים אינם ברורים אצלי, אבל אם כנים הדברים, מתורצת שאלת מהרח"ו. ואם לא, כנראה עכ"פ החולקים סוברים כך.

יודע שהזהר הקדוש נכתב בסגנון סתום וחתום, ולפעמים אפילו מטעה. כך שזה שאינו יודע ולא מבין, שיחשוב הפוך, יתבלבל, ולא יבין בין ימינו לשמאלו. בלאו הכי לא תהיה לו כניסה. לפני שנכנסים לעומק, צריכים לדעת את הכללים, כיצד לפענח את הכוונה, זאת בכדי לנעול את הדלת בפני אותם שלא ראויים.

אבל אחרי ככלות הכל ראינו שהדבר אינו פשוט.

אעפ"י כן, אם הכוונה היא לחודש וחצי, וכפי שאומר מהרח"ו, וכמו שסובר המשנת חסידים, יוצא שהתירוצים שאמרנו כמעט כולם, לא יכוננו. בספר הכוונות כתוב מפורש שהקדיש מועיל רק לאותם שלא נזהרו ולא חששו לענות אמן.

אם כן לא נותרה לנו ברירה אלא לתרץ, שכוונת המדרש באמרו, שרבי עקיבא גרם שבנו יכפר על כל עוונותיו, וכיו"ב, היינו בזכות הקדיש וגם בזכות מצוות נוספות אחרות, כתפילות ולימוד תורה, כולם ביחד גורמים ומועילים. זהו התירוץ היחידי שיכול להישאר.

דרך אגב, אם ההבנה כמו שהרמ"ק וסיעתו אומרים, שעתא ופלא ממש, כיצד אפשר לומר שכאשר היתום אומר הרבה קדישים, יפדה את אביו מדין של גיהנם לגמרי. הרי זה לא מתקבל על הדעת. מה הם יענו על שאלה זאת?

נלע"ד כי התשובה היא, שאפילו אם מדובר על שעתא ופלא, מ"מ הדבר אינו עוזר בדורותינו כל כך, שכן בספר מנחת יהודה [דף קז] כתב מה"ר יהודה פתיה, ששאל נשמה אחת על מה שעובר עליה, ובין יתר תשובותיה אמרה כך, כאשר אומרים החיים קדיש על נשמותינו, נקח מעט נחת רוח, כמו רגע אחד בלבד. רק למשך רגע הניחו אותנו מכל מלאכי החבלה. מדוע רק רגע אחד? כי בעוונות, אין עכשיו אומרים

הקדיש כהוגן וכראוי, אלא בהבלעה ובחיסור אותיות, ופסולים הם. אם הם היו אומרים כהוגן, היה טוב, אבל המלים והכוונה, אינם נאותים. קדיש כזה איננו מתקבל. ומה גם האומרים קדיש, הם רשעים ומחללי שבתות. ממילא הוא אינו משמעותי. נמצא שהגיהנם יש לו הרבה מה לפעול.

עוד שם [דף קי"ח] כתוב בזה"ל, אמרתי לו, האם לא מצאת נחת רוח מצער גיהנם, בעת שאמרתי קדיש על נשמתך שבגיהנם? אמר לי, לא. אח"כ חזר ואמר, כן, זכרתי כי בהיותי בתוך ים האש, היה כל גופי נצלל בתוך האש, והייתי מפרכס בידי וברגלי כאדם הנטבע בים, עד היותי קרוב למות, ואח"כ יעלה ראשי לבדו כדי למשוך נשימה, וחוזר ונצלל בתוך האש. ולפעמים ראיתי שיש בי יכולת להציף את כל גופי על פני האש שיעור קטן, ואח"כ אחזור ואצלול. והייתי תמיה על עצמי איך היה לי כה לשוט על פני האש, אבל יתכן שזה היה בעת אמירת הקדיש.

טעות בעניין עניית אמן במי"ם דגושה, וחשיבות שמירת המסורת והקמת תלמודי תורה לילדים כדוגמת ת"ת צאן קדשים.

בזמנו דיברנו [נדפס בחוברת שערי יצחק במדבר, דף קמ"ז] על מה שרואים בזמננו כאלו שאומרים אמן בכוונה, אבל יותר מדאי בכוונה... הם אומרים אמן עם מי"ם ממש דגושה.

כך כתוב שם, יש בזמנינו משהו חדש. עוד סוג אמן. אמן דגושה. מכירים? יש אנשים כשרוצים לכוון, אז הם אומרים אמן חזק, במלוא הכוונה, מדגישים את המי"ם. אמן דגושה. משהו חדש.

אינני יודע אם יש לנו רשות להגיד, אבל כיון שכתוב בגמ' כל העונה אמן קטופה, יתקטפו ימיו, חטופה, יתחטפו ימיו וכו', כמו שאמרנו, אולי אפשר להוסיף, כל העונה אמן דגושה יהיו לו ח"ו חיים קשים. אם הוא מקשה את האמן, יהיה לו קשה. על משקל שאר האמנים.

תשובה לטענות ספר ויצבור יוסף בר שכתב כנגד כמה מחכמי ישראל כגון מהר"י ונה זצ"ל המחזיקים במנהג אמירת קדיש דעתיד.

בספר ויצ"ב נחלק ג' דף קנ"ז, ישנו מאמר ארוך בעניין קדיש דעתיד, שם הוא כתב דברים קשים מאד על מה שהבאנו מקודם בשם מהר"י ונה. ממש קשה להאמין שהדברים נדפסו, אבל מה נעשה והם נכתבו על הספר בדיו נדפסו והופצו בעוונותינו הרבים.

וזה לשונו, ועם כל זאת, גם מאז ומקדם קשה היה בעיני רבים מחכמי תימן ולא חדלו עוררים ושואלים אליביה דהרמב"ם, מדוע הוא מיחד וקובע נוסח קדיש דעתיד וכו' אחר לימוד בתורה שבעל פה, איזו שייכות ואיזה קשר יש בעניינו כדי לאמרו במיוחד דוקא אחר לימוד תורה שבעל פה? דמשום כך השתדלו מאד, לשער ולהמציא תירוצים לעצמם בהתאם לעניינו.

ממש מבהיל. לשער, ולהמציא תירוצים לעצמם. חמור מאד.

אין ספק שלדבריו אלו של מהר"י, שהוא גברא רבא, מראשי אלפי ישראל, יש מקור, היה עכ"פ, או ממדרש חז"ל, או ממישהו אחר שלא נודע לנו. אי אפשר לדחות זאת בסברות, להתייחס אליהם כאל השערה בעלמא. רק מי שבעל רוח הקודש יכול לומר פירוש כזה. גברא רבא.

יש לספר ויצ"ב עוד כל מיני טענות ומענות על כך. כיון שבעבר כבר כתבנו על הנושא, לא ניכנס לזאת כעת. וישנם שם דברים נוספים אחרים, כגון נגד מה שהאשכנזים אומרים קדיש דעתיד בסיום מסכת, שגם עליהם יש לו טענות. כגון שהוא לא מבין מדוע מכניסים לפתע בזמן שמחה ענייני צער. התשובה לכאורה פשוטה, שזה בבחינת מה שאמרו חז"ל ע"פ וגילו ברעדה, במקום גילה שם תהא רעדה.

אינני יודע מאיפה הדבר נכנס לאנשים כיום כדבר שבשגרה. אמן צריך להיות רפוי. מסתבר שהדבר נכנס לפיות האנשים, מלשון הכתוב [שיר השירים ז, ב'], מְעֵשָׂה יְדֵי אָמֵן. או כמו אומן, בלשון חז"ל. לכן גם כאן אמרו אמן עם מי"ם דגושה. צריכים להסביר לאנשים שזו טעות, ומי יודע איזה ערך יש לאמן כזו. אמן צריכה להיות רפויה.

קל וחומר אצל חלק מקהילות האשכנזים, אומרים אומיין... פעם הייתי בתלמוד תורה בירושלם של חסידות בלז, ושם בלי עין הרע היו מאתיים ילדים כ"י, התפללו, הש"צ אמר ברוך אתה ה' וכו' מגן אברהם, כל זאת כפי מבטאם המשובש כידוע, בור"ך אָתוּ וכו' מוֹגֵן אַבְרָהָם. וכולם צועקים אומיין...

שאלה מהקהל: האם מותר לענות אמן על צורת הגייה כזו? הרי הם ממש משנים את המלים?

תשובת מרן שליט"א: מותר, כי לא גרע מלשון ושפה אחרת. גם מי שמברך באנגלית עונים אחריו אמן.

מעתה הנני שואל, מתי אעשה גם אנוכי לביתי? על אף כל השיבושים שלהם, הם מחזיקים תלמוד תורה ומוסדות וכו', ואילו אנחנו, מחזיקי המסורת הנכונה, לא משתדלים לייסד ולהקים תלמודי תורה, שילדים יתחנכו בגירסא דינקותא, כמו שהיה השבוע כינוס יסוד לת"ת 'צאן קדשים'.

ואם תאמר, אולי הרשע יחשוב, אעשה ככל שאני רוצה, ובני יאמר אחרי קדיש, ויצילני מדינה של גיהנם. עליו להבין כי פתרון זה לא יועיל, כי מי אמר שבנו יחיה, ומנין שיאמר אחריו קדיש, ומי מבטיח שיאמרנו כראוי, לכן זה לא יעזור.

אבל כאמור, לא ניכנס לכללות הנושא הזה, ובפרט כיון שכבר בלא"ה השיבו לו על כך בספר אורח לצדיק [מדף רכ"ז] ובספר יומא טבא לרבנן [דף רנ"ח ודף ר"ס], על דבריו שנכתבו בלשון מדברת גדולות, ובארסיות נוראה. ובכל זאת, על עניין אחד שלא נידונו שם, נתייחס בעת בעז"ה.

בהמשך [סימן י"א דף קס"ב] מובא בזה"ל, ואם אמנם ישנם עוד קצת קהילות ביהדות תימן שלא רצו מאז ועד היום להחזיר עטרה לישנה. כמובן שאלו הם דברים בטלים להטעות ולהטות את לב הקורא התמים. ועדיין הם מחזיקים בשני המנהגים יחד החדש עם הישן, הנה מלבד זאת שיש להתפלא עליהם משום דקשיא עליהו טובא בהיות ששני המנהגים נוגדים זה את זה, כפי שכתבתי לעיל (סי' ח'), שכן באמרם קדיש בנוסח דעתיד אחר קבורת המת דשפיר הוי אליבא דהגאונים, הוי להו מאידך בניגוד לדעתו של הרמב"ם, וכן באמרם אותו אחר הלימוד בתורה שבעל פה דשפיר הוי אליבא דהרמב"ם, הוי להו מאידך בניגוד לדעתם של הגאונים.

נאמר בקצרה כי עניין אמירת קדיש דעתיד אחר קבורת המת, מוזכר בספרי הגאונים, ואילו אחרי הלימוד, הוא נזכר ע"י הרמב"ם. ספר ויצ"ב חושב שהדעות מנוגדות, כביכול הם אינם הולכים ביחד. הדבר איננו נכון, כי למרות שהרמב"ם לא מזכיר את מה שהביאו הגאונים, וכן להיפך, אולם הרי דוקא רס"ג מזכיר את עניין קדיש דעתיד אחר לימוד, ומאידך הוא אומר שהקדיש אחרי קבורת המת אינו מן העיקר. מכל מקום הרמב"ם אינו מתנגד לכך, רק שהוא לא כתבו. אינני יודע אם הרמב"ם נהג כן, או שלא. מצד עצם הדבר, קדיש דעתיד יתכן להיות גם אחרי הלימוד, וגם אחרי קבורת המת, שאומרים 'תתכלי' וכו'. הרי הרמב"ם לא מזכיר עוד הרבה מנהגים. הגם שהיו ידועים לו, וכמו שהרחבנו בס"ד במקומות נוספים.

ומוסיף שם עוד, יש עוד להתפלא מאד על מקצת למדנים אשר הגזימו והפליגו בזה שהם מעדיפים נוסח קדיש דעתיד על דעת עצמם, בהחליפם כוונת דברי חכמינו ז"ל וחכמי הדורות ממכונם, כי עד כדי כך הפריזו על המדה, שכל מה ששיבחו חז"ל אמירת קדיש ועניית אמן יהא שמיה רבא מברך וכו', הם החליפו כוונת חכמינו והפנו אותם השבחים אך ורק על נוסח דעתיד, שכן הם טוענים טענות בדויות כפי שעלה בדעתם, באמרם שזה הנוסח, הוא הנקרא קדיש יתום, שכל יתום האומרו מעלה נר נשמות אביו ואמו, ושזה הנוסח הוא הנקרא קדיש דאגדתא, שעליו העולם מתקיים, ושבאמירת נוסח זה דוקא, מרויחים למתים לצנן להם גיהנם.

והאמת היא שכל זה רק פרי דמיונם, כך שאין לזה שום יסוד בדברי חז"ל. לך נא ראה תחלה וראש כי המונח בשם קדיש יתום, אין לו שום זכר או רמז בכל המקורות שהם נשענים עליהם כלל וכלל, לא בדברי רס"ג ולא בדברי הרמב"ם ולא בתכאליל העתיקים וגם לא במאוחרים, לא בקשר לנוסח דעתיד ולא בקשר לנוסח בעלמא די ברא כרעותיה. ואם כן מה שהם תולים ומדביקים קדיש נוסח דעתיד דוקא ליתום, הנם תולים תניא בדלא תניא, דהוי בניגוד להרס"ג ולהרמב"ם ולכל התכאליל.

וכבר עמד והעיר על זאת מגדולי חכמי הספרדים, הר"ר חנניה גבריאל בספרו מקורות הלכה (ערך קדיש), שכן הוא מעיר בזה"ל, המנהג שהיתום אומר קדיש בשנה ראשונה למיתת אביו ואמו וביום המיתה בכל שנה, לא היה נהוג אז עד אחר זמן הגאונים, ולא הנהיגו זאת אלא חכמי אשכנז על פי ההגדות שהיו מסורות בידי העם, כמו שכתב באור זרוע (חלק ב' דף י"א), עכ"ל.

שערי יצחק – השיעור השבועי

האם מישהו שמע על אחד "מגדולי הספרדים", הנקרא רבי חנניה גבריאל, מחבר הספר מקורות ההלכה? בודאי אתם מכירים אותו, הן הוא "מגדולי חכמיהם"...

אינני יודע אם אתם מכירים, בכל אופן, אני לא שמעתי, ואינני מכירו. לא ידוע לי. בספר שלו רואים שהוא תלמיד חכם ברמה מסויימת, מהדור שעבר, וכולל בספרו ליקוטים. לא ידוע שהוא מגדולי ישראל.

מדוע האיש אשר הוא חפץ ביקרו, מגדילו עד לשמים, ואת מי שאיננו חפץ ביקרו, הוא מורידו? הנגיעה מסמאה כל־כך את עיני האדם. השוחד יעזור.

עכ"פ, פתחתי את ספרו זה של הרב חנניה גבריאל, שם מובאים סה"כ כמה ליקוטים, ומעניין שבספר ויצ"ב כתב שהעתיקו כלשונו, אך האמת שאין זו לשונו המדוייקת. יש שינוי קל בספרו, אבל גם הוא כתב מלים לא יפות, ולא מכבדות.

וזה לשונו, המנהג שהיתום אומר קדיש בשנה הראשונה למיתת אבותיו, וביום המיתה בכל שנה, לא היה נהוג עד אחר זמן הגאונים, והמציאו זאת חכמי אשכנז, על פי איזה הגדות שהיו מסורות בידי העם (אור זרוע). "והמציאו זאת חכמי אשכנז". הרב יוסף צובירי לא הביא למשל את המלה, והמציאו. כל צורת ההתבטאות הזו איננה מתאימה, ונראה כאילו הוא רוצה להמעיט בערך אמירת קדיש יתום.

"המציאו", "איזה הגדות", "בידי העם", כביכול הם מהערב רב חלילה. פשוטי העם. כל המלים האלו מראות פקפוק ח"ו במנהגם של ישראל קדושים.

למעלה, הרב צובירי כתב על מהרי"ו מעצמו שהוא המציא, אבל כשהר"ח גבריאל כתב על חכמי אשכנז, שהמציאו זאת, הוא בחר לדלג עליה משום מה.

ולפי זה ידוע תדע עוד, כי בכלל לא נודע גם כן ולא התפרסם ביהדות תימן המושג קדיש יתום, רק בזמן מאוחר אחרי שובם מגלות מוזע על פי דברי רבי הרמ"א והפוסקים האחרונים, ועל פי רבי האר"י וחכמי המקובלים וכו'.

ומה שטענו דקדיש נוסח דעתיד דוקא, הוא הנקרא קדיש דאגדתא שעליו העולם מתקיים, הוחלף להם הדבר בטעות, שהרי מפורש בתלמוד דמיירי על עניית אמן יהא שמייה רבא וכו', דהכי גרסינן בגמרא (סוטה דף מ"ט ע"א) דעלמא מיקיים על קדושה דסדרא, ועל אמן יהא שמייה רבא דאגדתא ע"כ, ופירש רש"י, שכן יהא שמייה רבא מברך, שעונים אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת כפי שהיו נוהגים כך וכו', יש בזה תורה וקידוש השם עכת"ד, וכן כתב רבי שמעון ב"ר צמח בספר התשב"ץ (חלק ב' סי' י"ב) שהעולם מתקיים על אמירת קדיש ועניית אמן יהא שמייה רבא שאומרים אחר האגדה של תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם עיי"ש, דמוכח מן הגמרא רש"י והרשב"ץ, שכל עיקר החשיבות והשבח הוא בנוסח עניית אמן יהא שמייה רבא וכו' בכל נוסח קדיש איזה שיהיה, ולא דוקא בנוסח דעתיד.

ומה שטענו עוד דדוקא קדיש נוסח דעתיד מסוגל לצנן גיהנם וכו', גם בזאת הוחלף להם הדבר בטעות, שהרי הדבר מפורש במקורו בזוהר (פרשת נח דף ס"ב ע"ב בתוספתא), דמיירי גם כן על עניית אמן יהא שמייה רבא וכו', שכן מבואר שם בזה"ל, בכל זמנין דישראל אתיבו בקול רם אמן יהא שמייה רבא מברך וכו', קב"ה אתמלי רחמין וחייס על כולא ורמיז למלאכא דממונא על תרעי דגיהנם וכו' עד ורווחין לון לרשיעיא וכו' עיי"ש וכו'.

חפצינו כעת לענות בעז"ה על השאלות, ולהסביר גם את שרשי הדברים. נביא שמונה ראיות לצדקת המנהג, אבל נתחיל רק מהערה קטנה.

רצו לזכות את נשמתם, אם מעצמם, או מפני שגדולי דורם אמרו להם זאת, וכדומה.

במרוצת הדורות, אט אט התקבל המנהג בעם ישראל יותר ויותר. היו אנשים שחששו על עצמם, שעשו דברים בלתי הגונים וכו', לכן ציוו את בניהם לומר אחריהם קדיש, כך העניין התפרסם יותר ויותר, מדור לדור.

והנה, אחר שהתקבל המנהג ונפוץ יותר, ראו שאי אפשר לומר על אחד שהוא רשע, ועל השני שאינו רשע. מה גם שירדו הדורות, והמצב הרוחני לא היה כמו בדורות הראשונים, שהיו צדיקים יותר. הדורות האחרונים ראו את עצמם חסרים ופגומים, ונכשלים בכמה הלכות, לכן החליטו שיאמרו היתומים על כל הנפטרים קדיש, באופן מוחלט. שלא לחלק, ושלא לבייש. לא פלוג.

אלא שצריכים לדעת, שהדברים הללו לא נהיים מעצמם, אלא בכוונה מן השמים. כי הנהגת עם ישראל, תורה היא. בדורות הראשונים רק מיעוט אנשים היו אומרים קדיש, עד שנתפשט המנהג לגמרי כמו שרואים היום, ונהיה נחלת כלל ישראל, עד שמקובל לומר קדיש אפילו על צדיקים מפורסמים. הרי האר"י אומר שאפילו אם הנפטר הוא צדיק גמור, וזוכה לגן עדן, על ידי הקדיש שבנו אומר, הרי הוא מעלה את נשמת אביו ממדרגה למדרגה. ממילא מובן שכל עם ישראל חפצו באמירת הקדיש, וזו לענ"ד בס"ד היתה צורת השתלשלות המנהג.

מעתה יש לומר כך. חכמי תימן חידשו תוספת. כשהאר"י ביאר לומר קדיש אחרי התפילה, שהוא יהיה קדיש יתום, הם חיברוהו לקדיש דעתיד דוקא, כיון שאומרים בו, 'דעתיד לחדתא עלמא, ולאחאה מיתיא'. האר"י עצמו לא קישר ביניהם, אבל הם חידשו וחיברו זאת מעצמם, ונראה תכף שהדבר מבוסס אפילו מדברי האר"י עצמו.

עכ"פ אינני מבין את המחבר הזה, מדוע הוא מזלזל כך במנהג הקדיש. וכי הדבר הוקבע רק על פי "איזה הגדות"? הרי המנורת המאור מביא זאת בשם מדרש תנחומא, והאור זרוע מביאו בשם הרוקח, מהתנא דבי אליהו, וגם מביאים זאת בשם מסכת כלה. האם כל אלו, הן 'איזה' הגדות? האם חיבורים אלו הם ספרים המוחזקים בידי "העם" בלבד, כביכול מדרשים שאינם עיקריים, ונמצאים רק אצל אנשים פשוטים.

לגבי המלה "המציאו", היה אפשר להצטדק ולומר כי למלה המצאה ישנן שתי משמעויות, או המצאת דברים, היינו לבדות מהלב, אך אפשר גם לומר שהוא הביאם לידי מציאות. ע"ד שנאמר ויקרא ט', י"ג וְאֵת הָעֵלָה הַמְצִיאוּ אֵלָיו לְנִתְחִיָּהּ. לכן לא נתעקש על כך. אעפ"י שזה תירוץ, ומשמש להתחמקות.

אבל צריכים להסביר את עיקר הנקודה. הרי רואים בוודאות שבימי רבי עקיבא ושכמותו נהגו זאת, כמפורש בכמה מדרשי חז"ל, שהביאום הראשונים והאחרונים. אבל מצד שני, מדוע בספרי הפוסקים הקדמונים לא הזכירו זאת, ורואים שהדבר נפוץ יותר בדורות האחרונים, כיצד אפשר להסביר זאת? אפילו מרן, בש"ע הוא לא מביא זאת, רק הרמ"א מביאו, אבל בבית יוסף הדבר נזכר, מרן עצמו בב"י יו"ד סי' שע"ו, ואין ספק שכבר נהגו בן בזמנו, כאשר רואים מדברי חכמי דורו שהזכירו זאת.

לכן חושבני שהפשט הוא כך. אין ספק שכבר מימי קדם נהגו זאת, אבל אז המנהג היה רק נחלת יחידים, על אב ואם רשעים ידועים, כמו בסיפור על רבי עקיבא. מאותו הסיפור משמע, כי רק אחרי ששמע מן הממונים שלו, שאם בנו יאמר אחריו קדיש, יש לו תקנה, אזי התחדש מנהג אמירת הקדיש, ורבי עקיבא סבר וקיבל.

מאותו המעשה למדו עוד כמה אנשים, אבל רק באופן שהוריהם היו רשעים גדולים, שבניהם

ובדרכם הישרה נלך. עכשיו, חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו, וגם ברכות יעטה מורה. סדר וטהרו הכהן.

מה"ר אברהם צאלח ניגש לענות תשובה, כדלקמן.

האם אתם יודעים מי הוא מהר"א צאלח? היה דייק מפורסם בקהילת צנעא. סיפר לי אאמו"ר שהיו מכנים אותו, ירמיה. ומדוע? כי תמיד הוא היה מוכיח את הציבור על כל ענייני יראת שמים. כבר במשך כמה דורות, משפחת צאלח נחשבה ונודעה כמוכיחי הציבור, כי תמיד הם עמדו והתריעו על כל מיני מכשלות המצויות.

מארי חיים צאלח מגדרה סיפר לי, שבתשעה באב, עוד קודם שנכנס לבית הכנסת, וכבר הוא היה "ביציר צריר". כך הוא אמר לי בתימנית. כלומר ממש מלא קינות ובכי על הגלות. צעקות ואנחות כאבל שמתו מוטל לפניו.

כיון שאנחנו נמצאים לפני ימי בין המצרים, נזכיר את מה שאמרו עוד עליו, שבלייל תשעה באב, אחר התפילה והקינות, הוא היה קורא בפני הציבור מתוך המדרש איכה רבה. כשהיו צריכים להחליף ולעבור לדרך הבא, אחר שהוא גמר להשלים אותו, לא היה שייך לעשות זאת. הוכרחו להביא לו ספר אחר, כי הספר התמלא בדמעות. מרוב שהדף היה רטוב, אי אפשר היה להפוך את הדף, כי הוא היה נקרע, לכן הביאו ספר אחר.

זאת תשובת מהר"א צאלח בנ"ד, הט אזנך ושמע דברי חכמים, ולבך תשית לדעתני.

הרמב"ם ע"ה כתב, ואחר הלימוד אומר קדיש דרבנן, והוא דעתיד, ונקרא קדיש דאגדתא, והוא אחד מהדברים שהעולם עומד עליהם, כמו שאמרו בגמ', אסדרא דקדושה ואאמן יהש"ר דאגדתא, עלמא מתקיימא.

אבל לפני כן, בכדי שנבין על מה חרה אפו של בעל ספר ויצ"ב, ואת מי הוא בעצם חושב לדחות. משום מה, הוא הסתיר את הרב שעליו הוא ירה את חציו, אבל ידוע ליודעים שבעל הדברים הוא מה"ר אברהם צאלח, דור רביעי למהרי"ץ, ונדפסה תשובתו בספר מכמנים [מחשיפת גנוזי תימן, מהדורת יל"ג, דף ע"ז].

מה"ר יחיא בן יחיא עומסי, המכונה יבי"ע, מרא דאתרא עיר רדאע, מביא שאלה ששלח אביו. וכך הלשון, מאדוני אבי זלה"ה אל מעכת"ר ראב"ד דק"ק צנעא מו"ר אברהם צאלח ז"ל, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. לק"י. שלום לאוחזו בעץ הדעת, יכול לעקור ולטעת, חכמתו ככל נודעת, החכם השלם, עיר וקדיש דרבנן, מ"ו אברהם צאלח נר"ו.

נודיע לאדונינו שמנהיגנו בבהכנ"ס אלבדיחי היא בית כנסת ידועה בעיר רדאע, להתפלל בלדי, כדעת רבינו הרמב"ם ז"ל, והתכאליל, בשבתות ויו"ט ור"ח וחול, כולם שוים לטובה מימי ראשונים ואחרונים, דור אחר דור מימי קדם נמשכה. ובזמן הזה, עמד יחיד כנגד רבים במחלוקת גדולה, וביקש לבטל ולעקור המנהג משרשו, שלא לומר קדיש דרבנן שהוא דעתיד לחדתא, ונעשית תורה כבי תורות ח"ו. והראינוהו נוסח רבינו והרמב"ם, והתכאליל, ולא שמע, ולא היטה אוזן. ואמר שלא יקבל עליו, אלא א"כ נשאל לב"ד היפה.

ושלחנו בשאלה אצל החכם השלם מ"ו יחיא חפאקלא, והשיב כדברינו ליישב המנהג, ובסוף דבריו כתב בשם כמה פוסקים שהוא דעתיד, ואין ללעוג על שום מנהג, שכל מנהג יש לו שורש וענף.

וכאשר הראינוהו תשובה הנז' לא קיבל עליו, ואדרבה הוסיף במחלוקת רח"ל, ועכשיו נמנו וגמרו הצבור לשאול את פה קדוש, להורות לנו דרך ישכון אור. והוא עצמו אמר שלא יקבל עליו אלא א"כ נשאל לב"ד צנעא יע"א,

וזה הקדיש נקרא קדיש יתום, על שם שמי שהוא יתום, יקום לשבח בו. וסגולת קדיש זה, לצנן הגיהנם על כל מתי עולם, ולכן נוהגים לאמרו מי שמת אביו או אמו. ועוד אמרו שסגולת קדיש דעתיד, גורם להעלות נשמת אביו ואמו באותה שעה לזוהר עולם הנשמות, ולכך אנו אומרים דעתיד לחדתא עלמא, כלומר לאחר התחיה יוגד סוד זה לכל באי עולם.

וכמה עניינים אני רוצה לכתוב לך, לא שמען אדם, אבל הנייר קצר. אבל אגיד לך, אל תבוז כי זקנה אמך, וכתוב, דור אביו יקלל. אבותינו הקדושים שהיו בערי תימן, כל דבריהם בנויים על אדני פז. ומאן דבעי חסידא, ליקיים מילי דאבות. ולא עוד, אלו שאין נוהגים לומר דעתיד, אין להם על (מה) לסמוך בשום פוסק, לעקור דינא דגמרא ודעת הרמב"ם ע"ה, ודוק, ושי"ל, ראשי תיבות ושלמך יסגא לעלמין. סדר זלקח למטהר, ניסן בקצ"ד. היא שנת ה'תרמ"ג.

על כך מוסיף המעתיק המחבר הערה בזה"ל, אמר הצב"י מה מאד נפלאתי הפלא ופלא על הנוהגים שלא לאמרו, וביותר על החולקים ומחזיקים האומרים קדיש דעתיד לטועים ולשוטים, בודאי לא ראו מאורות, והלא גמרא ומשנה יוכיחו על זה סדר הקדיש ונוסחו, ויספיק להם, ושתיקתם יפה להם מהמחלוקת, בסודם אל תבוא נפשנו בקהלם אל תחד כבודינו. ואלהים אמת יחון דעתם לדעת האמת אכ"ר.

לא ברור כל כך מה הוא התכוון, 'משנה וגמרא יוכיחו'. נראה שהוא מתכוון למה שמודפס בספרי המשניות והגמרות, לאחר הסיום, נוסח קדיש דעתיד, והוא חשב כי כביכול אלו דברי חז"ל, אבל נעלם ממנו שאלו דברי המדפיסים. בקיצור, זה אינו ראיה. ובלא"ה הם מדברים רק על סיום מסכת.

אכן גם בסוף תשובת הר"א צאלח עצמו, כתוב כי אלו שאינם נוהגים לומר דעתיד, אין להם על

מה לסמוך בשום פוסק, לעקור דינא דגמרא ודעת הרמב"ם. הרמב"ם ניחא, אבל היכן הוא האי דינא דגמרא. הרי אין זה מפורש בגמרא. אתמהא. צע"ג. ואולי כוונתו דינא דגמרא אליבא דהרמב"ם, כלומר שלפי הרמב"ם הגמרא מתכוונת לזה, וזה ודאי נכון. ולכן סיים ודוק. ומ"ש שאין להם לסמוך על שום פוסק, ר"ל שאין פוסק שדחה דברי הרמב"ם לעקור אותם, רק הם כתבו לפי מנהג מקומותיהם, ותו לא. ומה זה נוגע למקומותינו, שנהגו בפשיטות מימי קדם לומר קדיש זה. ורומז בזה שהחולק שם בעיר רדאע, טועה בכך.

אבל נסביר את מה שמשיב מהר"א צאלח, וסגולת קדיש זה, לצנן הגיהנם על כל מתי עולם, ולכן נוהגים לאמרו מי שמת אביו או אמו.

רק שלפני כן נסביר עניין קטן. מהו שכתב, אבל הנייר קצר. וכי חסרים לו ניירות?

התשובה היא, שבתימן כאשר מישוהו שלח לרב שאלה, הרב השיב לו את התשובה על אותו הדף, או מאחוריו. זאת בגלל שהם חששו, אם יכתבו את התשובה על דף אחר, עלולים לחברו אל שאלה אחרת. גם אירע בעבר שזייפו וחיברו תשובה לשאלה אחרת, לכן בכדי שלא יהיו טעויות, כתבו הכל על דף אחד. היכן שנכתבה השאלה, לצדה מובאת תשובה. לכן התנצל מהר"א צאלח ואמר, כיון שהנייר קצר, אין לי יכולת להוסיף עוד.

כיוצא בזה מצינו באחת מתשובותיו של מהרי"ץ ופעולת צדיק ח"א סי' ס"ה, שנשאל מחכמי ביה"ד של רדאע על מניקה האם מותר לה להינשא מדין מניקת חבירו, אם פסק חלבה במשך שלושה חדשים לפני גירושין, ובלבלו את השאלה, עד שפסקו כי מותר לה להינשא. לפתע אירע שהם כתבו כביכול שחלבה פסק רק אחרי הגירושין, ולפי זה עוד אסור לה להינשא, עד מלאות כ"ד חודש.

שערי יצחק – השיעור השבועי

וסימן נ"ה ס"ק כ"ז בענין הקדיש שאומרים היתומים. כתב בשער הכוונות בדרוש הקדיש וז"ל, אמנם קדיש בתרא אינו מכלל הקדישים לפי שכבר עלו כל העולמות, אמנם זה הקדיש נקרא קדיש יתמא ר"ל קדיש שאומרים אותו היתומים. והענין הוא, שהקדיש הזה הוא בעולם העשייה, שהם בחוש המיתה, זו טעות סופר כאן בדפוס הישן, וצריך לומר, ששם בחינת המיתה, כדי להעלות כל הנשמות והנפשות בסוד תחיית המתים.

ממש הפלא ופלא. רואים כי בשורש הדברים, האר"י בעצמו הוא שאמר זאת, ממילא חכמי תימן אמרו שהוא במקומו ושיעורו, דעתיד לחדתא עלמא.

הזמן קצר והמלאכה מרובה. אפילו שצריכים להוסיף עוד הרבה דברים, נעצור כאן.

דברי מרן שליט"א בשבח ארגון "הידברות" בראשות הרה"ג זמיר כהן שליט"א, והתייחסות למכשיר "צופיה" ו"שבע ברכות" עפ"י תשובת חכם שלום כהן שליט"א ראש ישיבת פורת יוסף ונשיא מועצת חכמי התורה.

כידוע, כבר שנים רבות, זכינו כאן בארץ הקודש, שיש את האירגון "הידברות", בראשו עומד הרה"ג זמיר כהן שליט"א, שהוא גברא רבא, תלמיד חכם בעל היקף של ידיעות בנגלה ובנסתר, הזוכה להשיב רבים מעון. אם כי אני לא קרוב כל כך לנושא הזה של בעלי תשובה, אבל בכל אופן יש לי רושם טוב, מכל הפעולות שלהם.

בזמן האחרון, התעורר הנושא של המכשיר "צופיה". בשנת התשע"ז, חתמנו על זה, גם אני הקטן נתבקשתי וחתמתי על כן, בעיקבות מה שהמליץ על הדבר הרב הגאון שלום כהן שליט"א, נשיא מועצת חכמי התורה וראש ישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה, שכתב בין היתר, "המכשיר צופיה נועד על מנת להחליף את המכשיר הטמא אצל אחינו התועים, להביא ברכה אל ביתם".

כיון שהם כבר הספיקו לשכוח את השאלה, ענה מהרי"ץ ואמר, מה שכתבתי מקודם, היה טעות. אחר כך הביאו את השאלה שוב פעם, וראו שהפסק היה צודק, ואין שום טענה. והשיב להם אח"כ בתוכחת מוסר.

גם שם רואים כעין העניין דלעיל, שמהרי"ץ אומר, ענינו על השאלה באותו הדף, וכתוב מפורש שחלבה פסק שלושה חדשים לפני הגירושין, וממילא כבר צמק, ואין חלב, ואין חשש מדין מניקת חבירו.

עכ"פ, נחזור לענייננו, אבל אני רואה כעת כי כמו שכתב מהר"א צאלח, הנייר קצר, גם זמננו קצר, וצריכים לסיים את השיעור.

אמרתי מקודם כי יש לי בס"ד על כך שמונה תשובות, עתה נסתפק בדבר אחד. רק נתחיל את הסוגיא. בסיס הדבר מתחיל כבר מהאר"י בעצמו. למרות שהוא לא אמר קדיש דעתיד, מובן כי הדברים שייכים, כך שלא לחנם חכמי תימן מצאו לנכון ליחד את הקדיש יתום לקדיש דרבנן, על אף שהקשר ביניהם איננו מובן לכאורה. למשל, בשחרית אחר פיתום הקטורת אומרים קדיש דעתיד, ומייחדים אותו ליתום. עוד יותר מתאים להוכיח מתפילת ערבית, שאומרים קדיש אחרי המזמורים, אין הכרח שיהיה דוקא ליתום. הרי לפי הרמב"ם לא אומרים קדיש על מזמורים כלל ועיקר, ומדוע סברו חכמי תימן לומר אז קדיש, ולייחדו אל היתום?

התשובה היא שחכמי תימן קבעו זאת ליתום, עפ"י מה שהוא קדיש דרבנן סתם לדעת הרמב"ם, לכן אומרים לפני רבי חנניא, כי הם רצו שהיתום יאמר קדיש זה הקשור לתחיית המתים.

אפשר לראות, אפילו שהאר"י לא אמר זאת בהדיא, רואים כי הוא ממש כמעט אמר זאת. וזה לשון ספר שער הכוונות, כמובא בכף החיים

בסופו של דבר, ישבתי לדבר עם הגאון הגדול חכם שלום כהן שליט"א, אמרתי לו שאני שומע טענות ומענות, ימינה ושמאלה, ושואלים אותנו על כך. מה עושים?

תשמעו מה שהוא ענה. זה בלי מתווכים, ובלי אף אחד, אלא באופן ישיר שאלתי אותו. וזה מה שהוא ענה לי, "יש לי משגיחים יראי שמים שבדקו את כל הדברים האלה. אנחנו יודעים בדיוק מה שנעשה שם. ואם ישנם כאלה שיש להם טענות על כך, זה מפני שהם רשעים, מסתכלים בטלויזיה ובעיתונים ובאינטרנט. אז מה הם רוצים ממני?".

במלים אחרות, ישנם אנשים נאמנים, יראי שמים, שהוא מכיר אותם, והם בדקו את כל הדברים האלה. ולפי המצב, לפי דברי אלה הנמצאים שם, הדבר כשר, כלומר מבחינתנו, דהיינו שהדברים נועדו לאנשים הנמצאים במצב זה. ואם ישנם אנשים שזה מזיק להם, אז בעצם הנזק מתחיל מהם, כיון שהם מגיעים לכך דרך המכשירים הלא טובים. כי אין הכי נמי, זה לא מיועד לציבור הכשר. כך הוא אמר לי.

אם כן, הדבר בבחינת, "אין בודקין מן המזבח ולמעלה". יוצא מפורש מפי כהן גדול. הוא יודע בדיוק מה שנעשה שם, וישנם אנשים שהם נאמנים לו ויראי שמים אשר בודקים את הדברים. אם כן, אין לנו פה מה להיכנס לנושא. ואנחנו סומכים, שבעז"ה הכל נעשה כדת וכדין.

הדבר נראה שהוא בבחינת פרה אדומה, מטהרת את הטמאים, ומטמאת את הטהורים. הידברות קיימו את מה שנאמר, ויגזול את החנית מיד המצרי. להשתמש בכלים הטמאים שלרשעים, נגדם. יהי רצון שחפץ י"י בידם יצלח, ולא יגרם שום מכשול ח"ו. וכל אדם ידע את מקומו ועניינו, יזהר וישמר.

כיון שיש כאלה אנשים, שהם עדיין לא מסוגלים, שעדיין היום נמצאים בדיוטא התחתונה רח"ל, א"כ לפחות זה נותן להם משהו במקום זה, ולאט לאט הם עולים ומתעלים במדרגות. והוא מדגיש, שכל הפתרונות הטכנולוגיים האלה של ארגון "הידברות", לא מיועדים כלל וכלל לציבור של בני תורה. אלה העוסקים בתורה יומם ולילה, לא קשור אליהם הדברים האלה. זה רק להציל מבאר שחת את אלה שנמצאים בעולמות אחרים, ועל ידי כך לקרב אותם. ממילא, הצטרפנו לכך בזמנו.

לאחר מכן במשך הזמן, בזמן האחרון התעורר הנושא של האתר "שבע ברכות", אתר היכרויות ושידוכים, והיו על כך טענות ומענות מכל מיני רבנים, אשר טענו שזה גרוע מאד, ושהדבר אסור באיסור חמור. ממילא פנו אלי, כיון שבזמנו חתמתי – אמנם לא על זה, אלא על משהו "על יד" זה. לפרסם שכעת אני מתנגד לכך וכו'. מצד אחד, אין לי את הכלים לבדוק את הדברים האלה. שמעתי מצד אחד דברים קשים כנגד זה. ומאידך, ישנם רבנים שכתבו בעד. ואני בעצמי, אין לי יד ורגל בכל הנושא הזה.

השבוע ביום שני, היה כינוס בעיקו"ת ירושלים ת"ו, מול הכותל המערבי, בביתו של הגאון הגדול חכם שלום כהן שליט"א, בישיבת פורת יוסף שם, התאספו שם כמה רבנים בעניין אחר. לעניין בוני עולם, הארגון העולמי למען חשוכי ילדים, ה' ישמרנו. לאחר האסיפה, דבר ראשון, נדברתי עם הרה"ג דוד יוסף שליט"א, ושאלתי אותו, מה כבודו אומר על כך? הוא אמר לי, לא נכנסתי לנושא הזה, לא ידוע לי. אבל מה שכן אני יכול להגיד, שהייתי עם הרה"ג זמיר כהן שליט"א בבית הכנסת הגדול בתל אביב, והיו שם שבע מאות אנשים. זהו זיכוי הרבים גדול ועצום, בכל שבוע משתתפים וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ברכה, דף ת"ד ד"ה שמע, שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו. אא"ז האמרי אמת ז"ל אמר, איתא, שיי"ב ברכות של תפילת שמונה עשרה, אלו האמצעיות, לבד מג' ראשונות ואחרונות, הם כנגד יי"ב שבטים, שמע קולנו כנגד יהודה, כמ"ש 'שמע יי' קול יהודה'. ברכת שמע קולנו מכוונת כנגד יהודה.

ואי' בילקוט (ח"א רמז תתקנ"ח), ומקורו מהספרי דלעיל, שיהודה נקבר במערת המכפלה, וזהו דאיתא (ילקוט ראובני בשם מגלה עמוקות אופן רמ"ט), שכל התפילות עוברות דרך מערת המכפלה, היינו שיהודה מעביר אותן. זאל עמו תביאנו, היינו שמביא כל התפילות דרך מערת המכפלה. ואיתא במדרש (שמ"ט א), הדא הוא דכתיב (שמואל ב' פרק כג, א), ונעים זמרות ישראל, שמנעים זמירותיהן של ישראל. הוא דוד המלך שהיה מצאצאי יהודה.

הרמ"ע מפאנו בספרו יונת אלם, וכן מובא בספר מגלה עמוקות, אומרים שהתפילות עוברות דרך מערת המכפלה, זאת לבד ממה שידוע שנשמות המתים עוברות דרך מערת המכפלה, ולכן אומרים בנוסח שלפני הקבורה, נשמתך תלך למערת המכפלה, ומשם אל כרובים, ומשם אל ירעה לה'. חוץ מהמתים, גם תפילותיהם של חיים עוברות דרך שם, כיון שלשבט יהודה ישנה סגולה מיוחדת שתתקבל תפילתו, וכיון שהוא גם נמצא שם, התפילות עוברות דרכם.

ישנם מחכמי תימן לפני מאות שנים שביקרו במערת המכפלה, ואחד מהמפורסמים שבהם הוא מהר"ר יחיא צ'אהרי זצ"ל, בעל ספר המוסר וצידה לדרך, ושאר ספרים. ובמחברת הארבעים וחמש [בספר המוסר הנ"ל, עמוד 272] כתב על עצמו כך, ועבר בארצות בבל וחלב ודמשק. ולימודו בדרכו לא פסק. דהיינו, אפילו בדרך לא פסק פומיה מגירסת לימודו. והגיע לגליל העליון, עיר צפת וטבריה. שם הוא נכח בישיבתו של מרן מהר"י קארו. וכל ארץ

מעלת התפילה במערת המכפלה שדרכה עוברות כל תפילות עם ישראל, והקשר המיוחד שיש ליהדות ק"ק תימן יע"א למערת המכפלה.

בנושא מערת המכפלה, כתב לי הרב שילה יצ"ו שאלות ובקשות כך, "אלף המגן. מהי המעלה בתפילה במערת המכפלה, והאם ישנו קשר מיוחד בין ק"ק תימן יע"א למערת המכפלה. בעז"ה נעשה תפילה נרגשת ומיוחדת במערת המכפלה, ונתפלל עבור כל התורמים למבצע אלף המגן".

האמת שצריכים לדבר על כך הרבה, אבל אין פנאי, הלכך נדחה את רוב הדברים לשבוע הבא.

נזכיר רק דבר אחד קטן.

כידוע, יהדות תימן מתייחסת לשבט יהודה, וכתוב בספרים הק' שיהודה קבור במערת המכפלה. כך מוזכר בספרי, על הפסוק ודברים ל"ג, ז', וזאת ליהודה, ויאמר. שמע יי, קול יהודה. ואל עמו, תביאנו. על כך אומרים חז"ל שם, שיהודה קבור במערת המכפלה. כמובן, הדבר טעון הסבר.

ידוע גם שהננו מתייחסים לשבט יהודה, וכן מפורסם מהרבה ספרים. בזמן האחרון שיתי לב שמערת המכפלה קשורה לכל יהדות תימן, ואפילו לשרעב, שכן בקיצור אבן העזר של הרב אביגד, מובאת הסכמת אחד הרבנים באמרו שהמחבר הוא דוד אחד ועשרים לראש הגולה, הרב יחזקאל בן יהודה שרעבי, הידוע ומפורסם ביהדות תימן שהוא גלה מירושלם ומיוחס לשבט יהודה.

גם על מהר"ש שבזי ידוע שהוא מצאצאי זרח, ועל מהרי"ץ ידוע שמיוחס לבית פרץ, אבל הדבר אינו ברור, כי כתוב בית פרץ לבית עובד. עכ"פ ברור כי רובם ככולם מתייחסים לשבט יהודה.

עניין אחד קצר, מה יהודה קשור למערת המכפלה, מובא בספר ליקוטי יהודה [פרשת

ישראל, עיר ציון וירושלם הבנויה. וראה חכמיה וראשי ישיבות, וקברי האבות, לידע דעת כל אחד מהם לא ישיבות. הנה רואים שהוא היה בקברי האבות.

ורכב אניות, ועבר בציות, ונפשו מהלכת בין החיות. להשיב הצדק היושר והתום, ובעד כל אדם יחתום. והגיע למצרים וכוש, בקנינים ורכוש. וחתם בארצו ארץ התימן, כפועל ואומן, לישב בין עם לא אלמן. וריבץ תורה כפי כוחו, בכל משכנות מבטחו, והשקה אחרים מייך רקחו. בדברי הקבלה, היתה לו דרך סלולה. ישב שם ימים ושנים, עם חברים מקשיבים דשנים ורעננים. עד יום גלות הארץ למגדלות, בגזירת אשר לו נתכנו עלילות.

קרוב לארבעים שנה ישב שם, קיבץ כמה מיני חכמות זעיר שם זעיר שם. וכמה חמדת משכיות, מהררי נמרים וממעונות אריות. והעיר פירושי כמה אגדות סתומים, סגורים וחתומים. ולו יד ושם במקרא, הבין כל סברא. והתמיד וכרע על ברך, וחיבר על התורה ספר "צידה לדרך". ולו עוז ותושייה, בשירים המפוארים, על כמה אופנים מסודרים. ובפי כל אדם יעידון יגידון, למען תדעון שדון. וכמה קינים חיבר על כל אדם שלם וישר לפי כבודו, כי כביר מצאה ידו. ו"הענק" שחיבר על כל מלה משותפת, מתוק מצוף ומנופת. ולו ספר המוסר והחכמה, לנער דעת ומזימה. וקבע עתים לתורה, כחשכה כאורה, נהג כשורה וכו'.

זה הוא מהר"י צ'אהרי המפורסם, וש"מ שביקר גם במערת המכפלה.

בעל מלאכת שלמה, על המשנה, הוא מהר"ר שלמה עדני נקבר שם, בעיר האבות בחברון, ובעצמי התפללתי פעם אחת על קברו, עם שאר צדיקים שוכני עפר שם.

אאמור סיפר לי שהיתה שמועה בתימן כי למהר"ש שבזי היתה קפיצת הדרך על ידי שמות קדושים שאומרים אותם. אין אלו דברי

חלומות, כי בספרו רואים שהוא השתמש בשמות הקדושים, וביאר עניין הקפיצה. וכתבנו בס"ד בש"ע המקוצר [סי' קמ"ח הערה ס"ט דף ת"מ] כך, על מהר"ש שבזי מפורסמים מעשים רבים, גם קפיצת הדרך וכו'. חיזקתי שם את העניין, מכך שבספרו חמ"י ביאר את אופן הפעולה הזאת. ממילא כנראה נכונה השמועה הזאת שבשבתות הוא היה בארץ ישראל, בארבע ערי קודש, בירושלם תובב"א, בחברון קרית ארבע, צפת וטבריה. כל שבת במקום אחר.

ישנם האומרים שמה"ר יצחק ונה שהזכרנו מקודם, ביקר גם הוא בעיר חברון, כי באחד מהתכאליל שכתב מוזכר שנכתב בעיר חברון. ברם כנראה שזו טעות, וערבבו דברים, כי בספר בת מלך שנתחבר על ידי חכם אחד מחברון, ומישהו העתיק אותו, ונכנס לתוכו. חשבו שהוא מחבר הספר בת מלך, וכבר אחר כך אמרו, "ראוהו" מעתיק תכלאל בחברון. טעו ואמרו שמהר"י ונה היה בחברון. לא מסתבר שמהר"י עזב את תימן וביקר בארץ ישראל, רק שערבבו דברים, ונגרם טעות. אין לדברים הללו שום יסוד.

הרחבתי על כך בס"ד ביתר דיוק ובפרוטרוט במבוא לספרו של מהר"י רכב אלהים בדף כ"ז, ל"ד, ס"ג. ועוד בנפלאות מתורתך אשר עודנו בכתובים, בהפטרות בשלח ע"פ בפרוע פרעות בישראל, ד"ה וכיון.

עניין התפילה במערת המכפלה, כבר אמרנו שהיא בזכותו של יהודה, וכמו שאומר הפסוק, 'שמע י"י קול יהודה'. בעז"ה אנחנו נבקר במערה, בשער מעבר התפילות. השער השני הבא אחריו, הוא כנראה ירושלם עיקו"ת. כנראה התפילה עוברת בהתחלה דרך חברון, ואח"כ לירושלם.

השם ב"ה יזכנו, ישמע תפילתנו ויקבל תחינתנו ברצון, וימלא כל משאלות ליבנו וליבכם לטובה, אכי"ר.